

PSALMUL CA UN MODEL DE GEN ÎN LUCRAREA ORCHESTRALĂ *PSALMODIA* DE VLADIMIR CIOLAC

*THE PSALM AS A MODEL OF GENRE
IN THE ORCHESTRAL WORK "PSALMODIA" BY VLADIMIR CIOLAC*

Ecaterina GÎRBU,
lector superior, doctorandă,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău

Abstract: *The article is devoted to the type of psalm underlying the orchestral work "Psalmody" by Vladimir Ciolac, representing an original vision on the approached genre. The work is part of the 20th century music panorama and contributes to rediscover the spiritual wealth of the Psalter. It discovers a wide semantic framework focused on the significance of the Psalms, emphasizing the spiritual part of life.*

Keywords: *genre, Psalm, Psalter, evolution of psaltic music, poetry of Psalms.*

Pe parcursul mai multor secole, Psaltirea a servit drept o sursă de inspirație pentru oamenii de artă. Poeții, scriitorii, pictorii, muzicienii au apelat la ea, ca la un izvor de apă vie ce oferă o imensă bogăție spirituală. Genul psalmului poate fi definit ca experiența spirituală a omului, exprimată în rugăciune, înveșmântată într-o formă muzical-poetică. Credincioșii din toate timpurile aveau tendința de a cânta psalmii și, prin prisma muzicii, să descopere frumusețea, valoarea superbă și măreția poeziei psalmilor. Pentru oamenii ce-l iubesc pe Dumnezeu, Psaltirea era sursa de hrană spirituală, sprijinul ce-i ajută să-și păstreze credința. Psalmii au fost traduși în diferite limbi și cântați pe baza melodiilor, în dependență de specificul național al fiecărui popor. Dacă muzica treptat își pierdea actualitatea, atunci se crea o melodie nouă, însă sensul textului rămânea neschimbat. Fiecare generație aducea ceva propriu în conturarea melodică a gândului poetic arhaic.

Psaltirea era numită și *Cartea Laudelor*, reprezentând, totodată, și o comoară a teologiei; psalmii într-o for-

mă poetică exprimau credința, sentimentele și viziunile poporului simplu. Sfântul Vasile cel Mare scria despre Psaltire: „Numai aici poate să se găsească teologia cea desăvârșită, aici prezicerea venirii în trup a Domnului Hristos, aici amenințarea judecății celei veșnice, aici nădejdea învierii, aici teama de iad, aici făgăduința mării ce ne așteaptă, ca și dezvăluirea tainelor celor nepătrunse, căci toate se găsesc adunate aici, în Cartea Psalmilor, întocmai ca într-o comoară bogată, care este pusă la îndemâna tuturor” [1]. Citind și cântând psalmii, credincioșii din toate timpurile găseau în ele reflectarea închipuirilor lor despre Dumnezeu, după cum și despre lumea înconjurătoare”, în același timp erau pătrunși și de momentul autocunoașterii. După părerea Sf. Ioan Gură de Aur, psalmii au fost insuflați de însuși Duhul Sfânt și au o putere purificatoare.

Psaltirea include 150 de psalmi, pe care bibliștii le împart după particularitățile genuistice și de conținut în șase grupuri:

1. Imnuri de Laudă. Ele sunt ușor de recunoscut deoarece conțin formu-

le poetice de Proslăvire a lui Dumnezeu. El este lăudat pentru lucrările sale, pentru faptul că este multmilostiv și atotputernic.

2. Plânsuri (cereri, implorări). După fundalul emotiv, plânsurile sunt absolut opuse imnurilor de laudă. Cântărețul de psalmi își deschide inima, plină de tristețe amărăciune, frică, uneori și răutate, în fața Domnului. Majoritatea lor se finalizează prin exprimarea credinței în Dumnezeu și speranța în ajutorul Lui.

3. Psalmi de Mulțumire. Acest tip de psalmi exprimă mulțumire Domnului pentru faptul că a auzit plânsul-cererea și, împreună cu primele două tipuri, alcătuiesc o triadă: cântărețul de psalmi compune imnuri de laudă, când simte armonie în relațiile cu Dumnezeu, plânge când această armonie se frânge și, în sfârșit, mulțumește lui Dumnezeu pentru refacerea armoniei.

4. Cântări de Speranță (sau credință). Tema nădăjduirii la Dumnezeu, într-un mod sau altul, sună în imnurile de laudă, în plânsuri, însă, în unii psalmi această temă ocupă un loc de frunte. Astfel de psalmi, ca regulă, au o formă scurtă și conțin o metaforă impresionantă, prin a cărei prismă cântărețul de psalmi redă profunzimea credinței sale.

5. Psalmii Împărătești. Domnul, Împăratul tuturor văzute și nevăzute – Acel, Căruia sunt consacrați psalmii; David, împăratul oamenilor, în același timp și creatorul multor psalmi, și subiectul acțiunilor în unii psalmi, astfel, această temă ocupă un loc important în Psaltire.

6. Psalmii de Învățătură (sau psalmii înțelepciunii). Vorbind despre scrierile biblice cu un conținut de învățătură, de obicei, se au în vedere cărțile cu

pilde ale lui Solomon, Iov, Eclesiast și Cântarea cântărilor. În aceste cărți se vorbește la direct cum trebuie să trăiești, ca să fii plăcut lui Dumnezeu.

Este cert faptul că în cultura muzicală pe parcursul mai multor secole în genul psalmului a avut loc o transformare stilistică puternică. Putem remarca că s-au produs mutații stilistice semnificative și, alături de statutul liturgic, psalmul capătă statutul de gen laic concertistic. Procesul de laicizare a muzicii religioase s-a manifestat deja în ultimele secole, fiind extrem de variat, și acest fapt este studiat ca un fenomen aparte.

Cercetătoarea N. Lozovskaia menționează: „Calea istorică parcursă de psalm ca gen muzical poate fi divizată în patru perioade mari: I – perioada muzicii psalmice *mute*, II – perioada muzicii psalmice *ascetice*, III – perioada muzicii psalmice *retorice*, IV – perioada muzicii psalmice *emancipate*” [2, p. 7].

Prima perioadă durează din antichitate până în secolul al VI-lea (după Hristos). Cântările cultice care predominau în perioada dată se transmiteau de la o generație la alta pe cale orală, deoarece nici iudeii, nici primii creștini nu dispuneau încă de un sistem de notație muzicală pentru a fixa melodiile.

Perioada muzicii psalmice *ascetice* (II) cuprinde aproximativ secolele al VIII-lea – al IX-lea până în secolul al XVI-lea (Reformarea). Muzica bisericască din acest timp corespunde întru tot cuvântului ce caracterizează perioada dată. Ea se caracterizează printr-o reprimare severă a emoțiilor și patimilor care ar putea să sustragă atenția de la starea de rugăciune. Astfel, scopul principal al muzicii este de a influența comportamentul omului,

„interpretarea psalmilor în biserică constituia un act moral-didactic” [3, p. 7]. Primul autor, indicat în surse, care a compus muzică pe textele psalmilor, a fost imnograful Teodor Studitul (sec. al XI-lea). În epoca Reformării, genul de psalm era utilizat pe larg în biserica protestantă (luterană). La confluența celor două perioade, cea a muzicii psalmice *ascetice* și a muzicii psalmice *retorice*, se afirmă genul *motetului psalmic*, care a jucat un rol important în școala compozitorilor Niedermayer: Josquin des Prez, Orlando Lasso.

Perioada muzicii psalmice *retorice* (III) cuprinde aproximativ anii 1600-1850. În muzică s-au produs schimbări semnificative ce țin de limbajul muzical al muzicii tonale, în acest sens psalmul demonstrând foarte bine modificările survenite. În psalmi sunt reflectate patimile omenești. Tristețea, dragostea, mânia etc. – toate își găsesc o realizare individualizată în muzică anume în perioada Barocului. Un rol semnificativ îl are psalmul la confluența secolelor al XVII-lea – al XVIII-lea, deoarece contribuie la apariția genului cantatei psalmice, care-și găsește afirmare în creația lui G. Pergolesi, A. Vivaldi. În Germania, compozitorii J.S. Bach, H. Schutz abordează textele Psaltirii în genul motetului psalmic (denumit și „text-motet”). Un gen intermediar între motetul psalmic și cantata psalmică a fost anthemul care se dezvoltă în cadrul bisericii anglicane, în special în creația compozitorilor G.F. Haendel și H. Purcell.

Tot în perioada dată are loc un eveniment important în cultura românească, legat de „apariția primei Psaltiri versificate în Orientul ortodox – *Psaltire a svîntului proroc David, pre*

limba rumânească (Psaltirea în versuri, 1673) a marelui prelat moldav Dosoftei” [4, p.160]. Ea „se încadrează perfect în concepția opțiunilor literare baroce privind versificarea textelor religioase. Originalitatea profundă a poetului eclesiasat se îmbină în această lectură a textului biblic într-un mod sintetic cu creația populară românească, precum și cu tendințele timpului. Nu întâmplător unii psalmi au devenit colinde sau cântece de stea, culese de A. Pann în ale sale *Versuri musicești ce se cântă la Nașterea Mântuitorului nostru...* (1830), reeditate ca *Cântece de stea*. Popularitatea și circulația largă a *Psalmilor* lui Dosoftei se atestă prin mai multe manuscrise păstrate în bibliotecile române și din străinătate” [4, p. 161].

În sec. al XIX-lea în Europa apar creații muzicale bazate pe textele psalmilor, care nu sunt legate de serviciul divin. Psaltirea devine un izvor de inspirație pentru L. Beethoven, F. Schubert, J. Brahms, F. Liszt. Psalmii atrag prin profunzimea emoțiilor și trăirilor sufletești, reprezentând una din caracteristicile specifice pentru perioada romantismului.

Perioada muzicii psalmice *emancipate* (IV) se referă, cu precădere, la arta muzicală a sec. al XX-lea. Compozițiile din secolul trecut demonstrează o eliberare a limbajului muzical de canoanele oricărei confesiuni concrete și evidențiază faptul că psalmul a primit o tratare stilistică *emancipată* în ceea ce privește rigorile cultului religios. Acest lucru poate fi urmărit într-un șir de creații: *Le Roi David* de A. Honegger (1924), *Simfonia Psalmor* de I. Stravinsky (1930), *Monoloage pentru soprano, oboi, corn și harpă pe textele psalmilor lui David* de S. Slonimsky (1967) etc.

O tendință frumoasă de reînviere a muzicii psalmice se manifestă în a doua jumătate a secolului al XX-lea și în cultura muzicală autohtonă. Compozitorii din Republica Moldova abordează tematica legată de psalmi, creând lucrări în diferite genuri. Spre exemplu, *Cântări uitate: Închinare muzicală lui Dosoftei* (1989) pentru bariton și ansamblu cameral de Gh. Ciobanu, *Oratoriul Psalmilor* în 9 părți pentru bas, cor feminin și orchestră simfonică, text canonic (după psalmii lui David), (1995) de Teodor Zgureanu, *Psalmodia* pentru orchestră simfonică (1999) de Vladimir Ciolac.

În secolul al XX-lea compozitorii abordează diverse genuri pentru a crea lucrări muzicale pe baza textelor psalmilor, în care se evidențiază rolul important al psalmului. Aproape în toate creațiile din această perioadă se manifestă conceptul principal al Psaltirii, ideea ascensiunii de la întuneric spre lumină. Adresarea compozitorilor de diferite naționalități și credințe la această Carte, reprezintă o metodă comună, prin care s-a manifestat tendința de sporire a potențialului spiritual al omenirii. „Psalmul, fiind un gen „veșnic”, care poate să includă imagini muzicale create de mâna compozitorului în diferite „înclinații” stilistice, este apt să descopere potențialul său la diferite etape istorice” [3, p. 39].

În perimetrul perioadei date se înscrie și lucrarea *Psalmodia* a compozitorului din Republica Moldova V. Ciolac. Fiind o lucrare instrumentală, datorită limbajului său muzical, ea totuși reprezintă un puternic suport spiritual. *Psalmodia* descoperă un cadru semantic larg, axat pe semnificația psalmilor, accentuând latura trăirii spirituale, evidențiind importanța credinței în viața omului credincios și

legătura cu viața bisericească. Astfel, compozitorul prin prisma *Psalmodiei* amintește despre esența religioasă a psalmilor, revenind anume la sensul lor inițial, arhaic. Dacă e să ne reîntoarcem la formele principale de întonare a psalmului, atunci este necesar de a evidenția, în acest sens, *psalmodierea* ca o manieră de interpretare primordială. Conceptul ei derivă din psalm, ne vom referi la traducerea din greacă a noțiunii de *psalmodie*, care semnifică „cântarea psalmilor”.

Luând în considerație faptul că V. Ciolac este un compozitor contemporan, trebuie să menționăm că abordarea genului de psalm reprezintă o tratare originală în ceea ce privește stilistica lucrării, limbajul deosebit, îmbinând tradiționalul cu unele elemente stilistice noi. „În sec. al XX-lea compozitorii utilizează variante-modele deja formate ale genului de psalm, totodată găsind și noi modalități originale. Apar psalmi-simfonii, psalmi-piese instrumentale, psalmi-cicluri vocale, pentru care sunt caracteristice libertatea stilistică și un limbaj muzical nou” – afirmă N. Lozovskaia [5, p. 116]. Datorită schimbărilor produse în stilistica genului de psalm pe parcursul sec. al XX-lea apare necesitatea de a introduce încă o noțiune ce ține de specificul acestui gen, propusă la fel de N. Lozovskaia, și anume *variantă-modificare*. „Varianta-model și varianta-modificare se bazează pe diferite „principii constructive” (după Losev), primul fiind caracteristic pentru psalmul de tip liturgic, al doilea pentru concert” [5, p. 116].

Astfel, bazându-ne pe cele două concepte ale psalmului în sec. al XX-lea putem propune o analiză a lucrării instrumentale semnate de V. Ciolac, aplicând teoria tradițională a psalmodierii,

precum și varianta contemporană a teoriei elaborate în sec. al XX-lea. În calitate de *variantă-model* vom lua *psalmodia responsorială*.

Psalmodia pentru orchestra simfonică de V. Ciolac a fost scrisă cu ocazia aniversării a 2000 de ani de la apariția creștinismului. Viziunea originală a autorului se manifestă, în primul rând, prin faptul că această lucrare este o compoziție instrumentală, reprezentând, în acest sens, o tratare inovatoare. Compozitorul nu se axează pe text, însă *varianta-model* presupune existența textului. Totodată, este necesar de a menționa că structura melodică a *initiumului* sau a temei, precum și mișcarea ei pe parcursul lucrării poate fi echivalată cu textul prozodic.

Forma lucrării reproduce structura poetică a unui psalm, fiind divizată în presupusele strofe care, la rândul lor, sunt alcătuite din versuri. Marcajul cifrelor din partitură corespunde dimensiunii unei strofe.

Textul psalmilor din Psaltire prezintă o lucrare poetică, în care numărul silabelor este variat, de aceea aceste construcții au dimensiuni variabile. Principiul de variere motivică, care se află la baza *temei-initium* a *Psalmodiei* este tipică pentru cântarea religioasă, accentuând mai mult calitățile sale vocale. Acest fapt nu este de mirare, deoarece V. Ciolac acordă o atenție deosebită muzicii vocale, care constituie cea mai mare parte a creației sale.

Psalmodia începe cu expunerea *temei-initium* la fagot solo, care creează impresia aclamării versului psalmului de către preot, în timp ce caracterul liniștit și monoton amintește de psalmodiere autentică, adică corespunzând imaginii propuse de autor. Astfel, *tema-initium* este expusă într-o

factură eterofonă sub forma unei monodii însoțite de ison. Ea se desfășoară permanent pe fundalul isonului, care joacă un rol important în susținerea discursului muzical, fiind un element caracteristic pentru cântarea bizantină. Pe parcursul lucrării *tema-initium* cu rolul generator se dezvoltă într-o manieră de cântare eterofonică, fiind ramificată la două voci, dublată sau triplată (multiplicată). Pe parcursul lucrării, isonul se va menține totalmente (în afară de cifra 16) și va fi variat în sensul timbral, intonativ, ritmic, de asemenea constituind un fundal pulsant sau ținut, în baza intervalurilor de cvintă, octavă, rarefiat sau din contra etajat în straturi. *Tema-initium* conturează o structură din patru linii. Reieșind din specificul lucrării, putem echivala în cazul dat liniile muzicale cu verseturile presupuse ale psalmului. Prima începe de la sunetul *re*, a II-a de la *fa*, a III-a de la *si*, a IV-a de la *re*, după fiecare din ele sună răspunsul fiind foarte scurt, accentuând practic sfârșitul liniilor (adică joacă rolul de cadență).

Psalmodia de V. Ciolac prezintă o abordare originală a genului de psalm în care se conturează o variantă modificată a acestuia. Datorită tratării individuale creative, ce se manifestă, prin realizarea unei lucrări instrumentale, care, totodată, păstrează particularitățile specifice pentru un gen vocal de cântare religioasă, cum este psalmul. Compozitorul modelează structura lui, care conturează *psalmodia responsorială*, utilizează conceptul de *tonus peregrinus*, parcurge la varierea motivică a *temei-initium*, care, totodată, poartă amprenta unei formule melodice vocale, deoarece genul psalmului presupune text literar, cu o semnificație importantă, care ar fi contribuit

la reflectarea conținutului principal al lucrării și atingerea scopului în plan semantic mai ușor. Însă compozitorul manifestă, în cazul dat, o pietate deosebită față de starea de rugăciune care este reflectată în *Psalmodie*, compunând o lucrare orchestrală de concert și zugrăvind această imagine cu mijloace instrumentale. Totodată, autorul dezvăluie și o altă latură legată de semnificația psalmului, cea de proslăvire a lui Dumnezeu, apelând la muzica instrumentală ca la o modalitate de exprimare generalizată, izvoarele ei aflându-se în cele mai vechi straturi și își au originea în Psaltire „Lăudați pre Domnul în strune și în organe”.

Astfel, reieșind din cele expuse mai sus, putem concluziona că, în lucrarea sa *Psalmodie* compozitorul V. Ciolac a reușit să abordeze semni-

ficația vastă a psalmilor, redând la nivel semantic diversitatea imaginilor propuse de textele poeziei religioase. Autorul a contribuit la perpetuarea tradiției psalmice, adresându-se la psalmodie – cântarea psalmilor, care constituie temeiul întregului serviciu divin și pe baza cărora se structurează majoritatea rugăciunilor din Biserica Ortodoxă.

Muzica este un mijloc puternic de redare a unei imense arii de subiecte. În acest cadru se înscrie și contribuția ei la reflectarea sentimentelor, emoțiilor care sunt întruchipate în psalmi și, dacă muzica reușește să oglindească esența și frumusețea poeziei psalmilor, atunci devine o treaptă de ascensiune care contribuie la perfecționarea spirituală a omeniirii.

Referințe bibliografice

1. SFÂNTUL VASILE CEL MARE. *Cuvântul-înainte la Psalmi*. [on-line]. În: Din Cuvântul-înainte la Psalmi al Sfântului Vasile cel Mare. [citată 24 mai 2013]. Disponibil: <http://www.sfaturiortodoxe.ro/psaltirea/cuvin.htm>
2. ЛОЗОВСКАЯ, Н. *Жанр псалма сквозь призму истории и в творчестве композиторов XX века*. В: Искусство и образование. 2011, 01-04, с. 8-16.
3. ГУЛЯНИЦКАЯ, Н. *Поэтика музыкальной композиции. Теоретические аспекты русской духовной музыки XX века*. Москва: Языки славянской культуры, 2002. 430 с.
4. СІОБАНУ-SUHOMLIN, I. Textul biblic și interpretarea lui în Cântări uitate (Închinare muzicală lui Dosoftei) de Ghenadie Ciobanu. În: Anuar științific: muzică, teatru, arte plastice. Învățământul artistic-dimensiuni culturale. Conferința de totalizare a activității științifico-didactice a pedagogilor și doctoranzilor. АМТАР (22 aprilie), ediția a 5-a. Chișinău: 2005, p. 160-165.
5. ЛОЗОВСКАЯ, Н. *Стилистические особенности псалмовых сочинений XX века*. В: Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. №10 (24) в 2-х ч. Ч. I. Тамбов: Грамота, 2012, с. 115-118.

